

דף שבועי

פרשת ואתחנן, תשפ"ה, מספר 1630

"וַיִּתְּעֶבֶר ה' בִּי לְמַעַנְכֶם" - מדוע לא נכנס משה לארץ?

מאיר מוניץ

לקחת את המטה, אם אין כוונה להשתמש בו? בפסוק הבא כתוב: "וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת הַמָּטָה מִלִּפְנֵי ה'". מדובר אם כך במטה מסוים שנמצא לפני ה', וככל הנראה זהו מטה אהרון שפרח, שציווה ה' לשמור אותו אחרי פרשת קורח: "הָשֵׁב אֶת מִטַּה אֲהֲרֹן לִפְנֵי הָעֵדוּת לְמִשְׁמַרְתָּ לְאוֹת לִבְנֵי מִרְי וְיִתְּכֵל תְּלוֹנָתָם מֵעַלִּי וְלֹא יָמָתוּ" (שם יז:כח). מטה זה היה מונח לפני ה' כל שנות הנדודים במדבר, והוא אות "לבני מרי".

יש להתחשב בעובדה, שהדרך שבה התנהלו הדברים מיציאת מצרים ועד לכניסה לארץ לא הייתה זו שלה ציפה משה מראש. אם הכול היה מתנהל כשורה, היה על משה להוביל את ישראל לקבלת התורה ולאחר מכן, תוך זמן קצר, לכניסה לארץ ישראל ברגל ימין. אלא שבחטא העגל התברר שהעם אינו ראוי לכך. תגובת ה' הייתה: "רְאִיתִי אֶת־הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עִם קִשָּׁה עֶרְפָּה הוּא. וְעַתָּה הִנֵּיחָה לִּי וַיִּחַר אִפִּי בָהֶם וְאָכַלְתִּי וְאָעֲשֶׂה אוֹתָךְ לְגוֹי גָּדוֹל" (שם לב:ט-י). אבל משה לא קיבל זאת. הוא ביקש לרצות את ה' מחד גיסא, ונקט פעולות נמרצות כדי לתקן את מצב העם מאידך גיסא. גם בפרשת קורח אמר ה': "הֲלוֹמוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת וְאָכַלְתָּ אֹתָם כְּרִגְעַ" (במ' יז:י), אבל משה פעל ועצר את הנגף. כן גם בחטא המרגלים. ה' טען שהעם אינו ראוי והציע: "אֶכְנֹה בְּדֶבֶר וְאוֹרְשָׁנוּ וְאָעֲשֶׂה אֹתָךְ לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוּם מִמֶּנּוּ" (במ' יד:יב). אך גם הפעם שכנע משה את ה' לסלוח לעם, אבל בפעם זו גזר ה': "וְטַפְּכֶם אֲשֶׁר אֶמְרָתֶם לִבִּי יִהְיֶה וְהִבֵּיתִי אֹתָם וַיִּדְּעוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר מֵאֲסַתֶּם בָּהּ. וּפְגַרְיֶכֶם אֶתֶם יָפְלוּ בְּמִדְבַּר הַזֶּה" (שם לא:לב). הדור הזה אינו ראוי ואינו בר תקנה, לכן רק הדור הבא ייכנס לארץ.

תלונות בני ישראל בפרשת 'מי מריבה' דומות באופן מפתיע לתלונות שהיו לדור הקודם בפרשת 'מסה ומריבה' שהתרחשה מייד אחרי היציאה ממצרים (שם' כ). דומה שדבר לא השתנה, וגם בני הדור הזה

פירושים רבים נאמרו על פרשת 'מי מריבה' שבעקבותיה נגזר על משה שלא להיכנס לארץ. בשורות הבאות אבקש לעיין בדברים שאומר בעניין זה משה עצמו בתחילת הפרשה שלנו: "וַיִּתְּעֶבֶר ה' בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֵלַי וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי רַב לָךְ אֶל תּוֹסֵף דִּבֶּר אֵלַי עוֹד בְּדִבְרֵי הַזֶּה" (דב' ג:כו).

רש"י פירש שמשמעות המילה 'למענכם' היא: בגללכם – "בשבילכם, אתם גרמתם לי", ובדרך דומה הלכו מפרשים נוספים. חזקוני פירש בשונה מזה, בדרך שבה המילה 'למענכם' מתפרשת בצורה הקרובה יותר לזו המשמשת אותנו בשפת הדיבור כיום:

אמר הקב"ה למשה אם אתה עובר בארץ יאמרו מה שנגזר על דור המדבר שלא ליכנס לארץ, היינו לפי שאין להם חלק לעולם הבא, ואם תכנס לארץ בתפלתך יאמרו לא חש משה אלא על עצמו. אלא תיקבר אצלם ותביא עמך לעתיד היינו ויתא ראשי עם.

משה נקבר בעבר הירדן כדי שיביא עימו את מתי המדבר לעתיד לבוא. דהיינו, ש'למענכם' כוונתו לטובתכם. בדברים הבאים אבקש להציע אפשרות של פירוש נוסף שבו תתפרש כך המילה 'למענכם'.

ראשית, נשוב להתבונן בפרשת 'מי מריבה'. יש שם תמיהה ידועה על הציווי של ה' למשה: "קַח אֶת הַמָּטָה וְהִקְהֵל אֶת הָעֵדָה אֹתָהּ וְאֲהַרֹן אֲחִיד וְדִבַּרְתֶּם אֶל הַסֵּלַע לְעִינֵיהֶם וְנָתַן מִיָּמִיו" (במ' כ:ח). מדוע ה' מצווה

* ד"ר מאיר מוניץ, מזכיר המערכת בהוצאת אוניברסיטת בראילן. לע"נ חמותי חיה עטל בת אברהם ואיטה.

1 ראו למשל את המאמרים הרבים שנכתבו בעבר בנושא זה בבמה זו. שד"ל מביא הסברים רבים שקדמו לו בהסבר חטאו של משה, וכותב עליהם בנימה ביקורתית: "משה רבנו חטא חטא אחד, והמפרשים העמיסו עליו שלושה עשר חטאים ויותר, כי על כן כל אחד מהם בדה מלבו עוון חדש" (ש"ד לוצאטו, פירוש על חמישה חומשי תורה, תל-אביב תשכ"ו, עמ' 472-477).

בתקופה זו כמעין "ממשלת מעבר", כמצוי בסוג של "נבצרות". גם בפרשת 'נחש הנחשת' (במ' כ"א) פעל משה רק אחרי שהעם ביקש ממנו, בניגוד לדרך שבה שלח את אהרן מיוזמתו לעצור את הנגף בפרשת קורח (שם יז).

שנית, רעיון זה שופך אור בהיר על רבים מהדברים שאמר משה בספר דברים. משה אמר לעם מפורשות שהם נכנסים לארץ למרות שאינם ראויים, תוך שהוא חוזר ומשתמש בלשון מרי:

וַיֹּדַעַתְּ כִּי לֹא בְצִדְקָתְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ כִּי עִם קָשָׁה עָרַף אֶתָּה. זָכַר אֶל תַּשְׁכַּח אֶת אֲשֶׁר הִקְצַפְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּמִדְבָּר לְמַן הַיּוֹם אֲשֶׁר יֵצֵאת מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד בְּאַכְסֵךְ עַד הַמָּקוֹם הַזֶּה מִמֶּרִים הָיִיתָ עִם ה' (דב' טו:ז).

משה חזר והזהיר את העם לכל אורך ספר דברים, פעם אחר פעם, מהסכנות שטמונות לו בכניסה לארץ במצב כזה. הוא התרה בהם מפני התוצאות הקשות שתהיינה אם ימשיכו להתנהל בארץ בצורה זו של מרי.

בסופו של דבר, לקראת סוף ספר דברים, הקב"ה אכן אישר באוזני משה את חששותיו:

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִנֵּה שָׁכַב עִם אֲבֹתֶיךָ וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה אַחֲרֵי אֱלֹהֵי נֹכַר הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּא בָּא שָׁמָּה בְּקִרְבּוֹ וַעֲזָבֵנִי וְהִפָּר אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר פָּרַתִּי אִתּוֹ. וְחָרָה אָפִי בּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא וַעֲזָבְתִּים וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מֵהֶם וְהָיָה לָאֵל לְוַמְצָאָהוּ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת... כִּי יִדְעַתִּי אֶת יִצְרוֹ אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה הַיּוֹם בְּטָרִם אֲבִיאָנוּ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי (שם לא:טז-כא).

הקב"ה הסכים עם משה וגילה לו שהכניסה לארץ במצב זה אכן תביא בעקבותיה את התוצאות הקשות שמהן חשש משה. אבל למרות זאת בחרה ההשגחה העליונה להכניס את ישראל לארץ, ולכן משה מת בעבר הירדן.

הם "בני מרי" כמו אבותיהם.² אלא שתגובת ה' שונה בתכלית. אפשר להבין שהציווי לקחת את המטה, שהוא סמל לבני מרי, אבל לא להשתמש בו אלא לדבר אל הסלע במקום זאת, מצביע על שינוי עקרוני בהנהגת ה'. הקב"ה כביכול משלים עם המצב ומתכוון להכניס את עם ישראל לארץ למרות שאינם ראויים, אבל משה אינו רוצה בכך! הוא חושש מאוד ממשמעותה של כניסה "צולעת" שכזו והשלכותיה. לכן הוא פונה אל העם בלשון "המורים" ומכה על הסלע במטה שהוא אות לבני מרי. הוא מבקש להמשיך בדרך הקודמת כדי לתקן את העם ביד חזקה ולהכשירו לכניסה לארץ. הוא אינו רוצה להכניסם לארץ במצבם הנוכחי, כניסה שעשויות להיות לה תוצאות קשות בעתיד. תגובת ה' היא להדיח אותו מהנהגת העם! הפסוק אינו אומר 'לכן לא תבואו אל הארץ', אלא: "לֹכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת הַקֶּהֱל הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ" (במ' כ:יב). הדגש הוא פחות על עונש אישי למשה ויותר על כך שלא ימשיך להנהיג את העם.³ מנהיג אחר, שמוכן להשלים עם מצבו של העם, הוא זה שיכניסם לארץ. לאור כל זאת אפשר לפרש, שכאשר אמר משה "למענכם", כוונתו הייתה לטובתכם ובעבורכם, כדי שתוכלו להיכנס לארץ.

פירוש זה יכול לשפוך אור גם על כמה מהדברים שאנו מוצאים בהמשך ספר במדבר ובספר דברים. ראשית, מידת הפסיביות היחסית שגילה משה בכמה אירועים. חז"ל תמחו על כך בפרשת 'בעל פעור'. ובלשונו של רש"י (בפירושו לבמ' כה:ו):

בעגל עמד משה כנגד ששים רבוא, שנאמר "וַיִּטְחֵן עַד אֲשֶׁר דָּק" וגו' (שם לב:כ), וכאן רפו ידיו!! אלא כדי שיבוא פנחס ויטול את הראוי לו.

התשובה של המדרש אינה מסבירה לנו את סיבותיו של משה עצמו. אפשר אולי להציע שמשה ראה עצמו

2 אך ראו בשונה מכך את דברי ש' אריאלי, שביקש להצביע על הבדלים מהותיים בין שני המקרים, המלמדים על כך שתלונת העם ב'מי מריבה' הייתה לגיטימית. הוא טען שמשה נענש משום שלא הבחין בהבדל זה (ש' אריאלי, "ויתעבר ה' בי למענכם", דף שבועי לפרשת ואתחנן תשס"ז (מס' 714).

3 גם א' הרצוג, 'י' פרג'ון ו' אליצור מפרשים (במאמרים שונים) את אי כניסת משה לארץ כסוג של הדחה, אם כי נימוקיהם פונים לכיוונים שונים משלנו (א' הרצוג, "על הכשרתו והעצמתו של מנהיג: עיון בסיפור 'מי מריבה'", דף שבועי לפרשת חוקת תשע"ח (מס' 1274); 'י' פרג'ון, "קו פרשת המים – משה ב'מי מריבה'", דף שבועי לפרשת חוקת תש"פ (מס' 1347); 'י' אליצור, "ויתעבר ה' בי למענכם", דף שבועי לפרשת ואתחנן תשפ"ג (מס' 1530).

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
 הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

